

УДК 339 (330.15+502.1)

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Жемба Алла Йосипівна, к.е.н., доцент

Ващишин Андрій Олександрович, аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування

Zhemba Alla, PhD, Associate Professor, a.i.zhemba@nuwm.edu.ua

Vashchyshyn Andrii, Postgraduate student, vashchyshyna@gmail.com

National University of Water and Environmental Engineering, Ukraine

В статті розглядаються питання економічного зростання з врахуванням забезпеченості країн основними природними ресурсами, кількість і якість яких визначають можливості сталого розвитку, а також проблеми фінансового наповнення бюджетів всіх рівнів за рахунок раціонального використання цих ресурсів.

Ключові слова: екологічне управління, сталий розвиток, природоресурсний менеджмент, еколого-економічна політика, інструменти екологічного стимулювання

Посилення фінансової складової природокористування є нагальною частиною реалізації плану дій з забезпечення належної віддачі від природного капіталу. За останні роки зроблено певні кроки щодо запровадження стимулюючої функції економічної системи екологічного регулювання, які обмежуються заходами стосовно змін нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища відповідно до величини індексу споживчих цін (індексу інфляції) та активізацією нормативно-методологічної й організаційної роботи зі створення системи екологічного аудиту, але й досі чимало еколого-економічних інструментів є лише на рівні законодавчих положень. Вони не реалізовані та не впроваджені у практику господарювання.

Основні недоліки вітчизняного економічного механізму екологічного управління полягають у тому, що він, по-перше, не набув необхідного розвитку; по-друге, не спроможний зацікавити суб'єктів господарювання у проведенні природоохоронних заходів; по-третє, не узгоджений з іншими економічними показниками господарської діяльності; по-четверте, недостатньо оперативно й ефективно реагує на динаміку економічних і екологічних процесів у державі. Зрозуміло, що такий механізм природокористування та природоохоронної діяльності не сприяє прогресивним екологоорієнтованим структурним зрушенням як у техніко-технологічній базі суспільного виробництва, так і у національному господарстві.

Вочевидь, через відсутність комплексної моделі якісного, ефективного економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності потерпає суспільне виробництво. Отже, на часі опрацювання та впровадження економічно обґрунтованої та екологічно доцільної вітчизняної системи регуляторів еколого-економічної поведінки суб'єктів господарювання, яка була б адекватна завданню адаптації та інтеграції економічної, екологічної й соціальної стратегії реформування суспільства, міжнародній ідеї сталого, збалансованого з можливостями природи, розвитку світової спільноти [1].

Застосування ідеології природоресурсного менеджменту в практику прийняття екологоорієнтованих рішень передбачає впровадження ресурсоефективних про-

дуктів та послуг. Існує три можливих види стратегічних заходів з підтримки ресурсноєфективних продуктів та послуг на ринку:

- по-перше, має бути забезпечена підтримка самих передових продуктів, особливо на етапах розробки та впровадження на ринку;
- по-друге, стандарти повинні спрямовувати середню масову продукцію на ринку в напрямку підвищення ресурсної ефективності. Існуючі стандарти, такі як Директива з екологічного конструювання (еко-дизайну) (2005/32/ЄС), мають бути удосконалені з врахуванням вимог щодо ресурсної ефективності;
- по-третє, нові стандарти з ресурсної ефективності мають також включати мінімальні вимоги до продукції на ринку. Внаслідок цього старі продукти ресурсоємного типу на ринку будуть заборонені.

Стратегія в галузі споживання може спрямувати ринки до більш ресурсноєфективних продуктів та послуг. Уряди звичайно мають значний вплив на ринках, оскільки державні закупівлі складають значну частку загального ринкового споживання. Ефективність використання ресурсів може бути встановлена в якості важливого фактора за допомогою спеціальних директив щодо закупівель. Це також буде стимулом для розробки ресурсноєфективних продуктів, оскільки комерційних ризик буде обмеженим за рахунок стабільного попиту від державних установ.

Суттєвою в плані адаптації до права навколишнього середовища ЄС є реалізація інноваційної еколого-економічної політики, зокрема таких її складових як "торгівля квотами на викиди" і "еко-трудова податкова реформа" – економіко-правових інститутів, спрямованих одночасно на створення робочих місць та збереження довкілля. Така фіскально нейтральна податкова реформа, що частково переносить базу оподаткування з праці (фонду заробітної плати) на споживання природних ресурсів та шкідливі викиди і відходи, має стати ключовим моментом структурної перебудови і вже почалася в індустріально розвинених країнах ЄС, передусім в Німеччині, Данії, Швеції та Нідерландах.

Проте притаманна існуючому економічному механізму природоохоронної діяльності нерозвиненість упровадження деяких інструментів екологічного стимулювання, класичних для ринкових економік (різні види пільгових позик, пільгового кредиту, гнучкі екологічні податки, матеріальне заохочення екологізації виробничої діяльності, диференціація ціноутворення згідно з екологічним критерієм), зменшує економічний інтерес господарюючих суб'єктів до здійснення природоохоронних заходів, застосування екологічно безпечних способів ведення господарства. Але слабка реалізація мотиваційної функції економічних інструментів екологічного регулювання до впровадження господарюючими суб'єктами найкращих природозберігаючих існуючих технологій, досягнень НДДР щодо зниження питомої ваги продукції з екологічно шкідливим вмістом, зростання обсягів виробництва нової, екологічно чистої продукції тощо призводить до погіршення стану довкілля, завдаючи збитків національному господарству через значні екологічні втрати.

Сьогодні недостатня реалізація фінансових можливостей здійснення природоохоронної діяльності та досить низка дієвість існуючого механізму фінансування природоохоронних заходів пояснюється такими причинами:

- недосконалістю нормативно-правової бази щодо державної підтримки природоохоронної діяльності;

- недостатнім врахуванням у видатках визначених пріоритетів та комплексного підходу до вирішення питань в екологічній сфері;
- низькою концентрацією коштів на пріоритетних напрямках, а також розпорошенням їх по багатьох фондах, об'єктах і заходах, що не вирішують суттєвих екологічних проблем;
- слабким зв'язком між виділенням коштів та отриманням екологічного ефекту. Недостатньо розвинута система результативних показників, які характеризують ефективність виконання бюджетних програм природоохоронного спрямування;
- обмеженим застосуванням ринкових механізмів державної підтримки природоохоронних заходів;
- обмеженістю фінансових ресурсів та незначними обсягами поєднання різних джерел фінансування робіт з підвищення ефективності використання коштів на природоохоронні заходи.

Таким чином, розв'язання проблеми фінансування екологічних програм та природоохоронних робіт визначається можливостями вирішення питань, з одного боку, щодо стану та обсягів фінансування в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і гарантування екологічної безпеки, а з іншого – щодо дієвості функціонування механізму фінансування природоохоронних заходів. Отже, на часі – розбудова більш дієвої, ефективної системи економічного регулювання та фінансування природоохоронної діяльності, міцної фінансової основи національної екологічної політики [2].

Визначаючи стратегічні вектори удосконалення законодавчо-нормативного поля в напрямі забезпечення принципів природоресурсного менеджменту, пропонується доповнити існуючі законодавчі регламенти якісно новими постулатами стосовно налагодження системи ефективного природоресурсного менеджменту та розглянути питання доцільності запровадження більш виваженого планування в цій сфері, яке, по-перше, повинно знищити існуючий дисбаланс між ресурсними надходженнями до бюджетів та витратами з них на природоохоронні цілі, по-друге, налагодити постійний контроль за цим процесом. Крім того, необхідно більш якісно формувати стратегію природоресурсного менеджменту, використовуючи потенційні можливості рентного наповнення бюджетів всіх рівнів.

Основна відмінність вітчизняної системи ресурсного оподаткування від європейської полягає в тому, що механізми її реалізації залишаються не завершеними щодо розв'язання проблем навколишнього природного середовища і не створюють вагомих стимулів у економічних агентів до природозберігаючих дій. Крім того, потребує вдосконалення система показників офіційної статистики, які визначають повноту використання природоресурсних надходжень до бюджетів [3].

Оскільки економічний розвиток відбувається переважно не через розширення високотехнологічних галузей економіки, а за рахунок сировинних і низькотехнологічних галузей промисловості, що супроводжується активізацією споживання дефіцитних природних ресурсів та низькою енергоефективністю виробництва, домінантою економічного зростання необхідно визнати подальший курс на ресурсозбереження та скорочення ресурсоємності виробництва. Сьогодні недостатня реалізація фінансових можливостей здійснення природоохоронної діяльності та досить низька дієвість існуючого механізму фінансування превентивних заходів пояснюється вкрай мізерною концентрацією коштів на пріоритетних напрямках, а також розпорошенням їх по багатьох фондах, що не сприяє вирішенню сут-

тевих екологічних проблем, а, навпаки, свідчить про слабкий зв'язок між виділенням коштів та отриманням екологічного ефекту, обмеженістю фінансових ресурсів та незначними обсягами фінансування природоохоронних заходів. Обсяги акумульованих фінансових ресурсів від зборів за спеціальне використання природних ресурсів в бюджетах різного рівня, демонструючи зростання абсолютних величин, свідчать, по-перше про зниження їх питомої ваги в загальній сумі бюджетів за роками, по-друге, про постійний дисбаланс між доходною та витратною частинами, що знижує дієвість екологічного інвестування [4].

Формування системи природоресурсного менеджменту як складової «зеленого» зростання є надійним важелем фінансового наповнення місцевих бюджетів та забезпечення раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в просторовому контексті за умови обов'язкового дотримання цільового використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Веклич О.О. Аналіз ефективності вітчизняного економічного механізму природокористування щодо ідеї сталого розвитку. Економічні реформи України в контексті переходу до сталого розвитку. К.: Інтелсфера, 2001. С. 95
2. Бондар О. І., Галушкіна Т. П., Унгурян П. Я. "Зелена" економіка як підґрунтя екологізації місцевого розвитку [Текст] : монографія. Держ. екол. акад. післядиплом. освіти та упр. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 237 с.
3. Zhemba A. Mechanisms of environmental taxation in transition globalizing economies. / L.Shergina, A.Zhemba *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa, Akademia Polonijna w Częstochowie*, 2017, 20 (2017) nr 1, s.143., С. 98-105
4. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2000. 280 с].